5.

DE DELIRIO TREMENTE POTATORUM

DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA

QUAM

CONSENSU ET AUCTORITATE

MAGNIFICI DOMINI

PRAESIDIS AC DIRECTORIS

SPECTABILIS DOMINI

DECANI

NEC NON CLARISSIMORUM D. D PROFESSORUM PRO DOCTORIS MEDICINAE LAUREA RITE, AC LEGITIME CONSEQUENDA; IN ALMA AC CELEBERRIMA UNIVERSITATE HUNGARICA PUBLICAE DISQUISITIONI SUBMITTIT

ANDREAS BALOGH

Theses adnexae defendentur in aedibus facultatibus medicae die 1841.

PESTINI,
TYPIS JOS. BEIMEL.

AZ

ISZÁKOSAK RESZKETEG FÉLREBESZÉDÉRÜL

ÉRTEKEZIK

BALOGH ENDRE

ORVOS TUDOR.

PESTEN,

ESZTERGAMI K. BEIMEL JÓZS. BETŰIVEL.

Tenni, és haladni kell, mert a' ki sem nem — tesz
Sem nem — halad ; vagy el marad, vagy eltiportatik.

MÉLTÓSÁGOS

BUZINI

GRÓF

KEGLEVICH MIKLŐS

ÚRNAK

TÖBB TEKINTETES

NEMES VÁRMEGYÉK'

ELŐKELŐ

TÁBLABIRÁJÁNAK

A

TUDOMÁNYOK, ÉS MŰVÉSZETEK
BUZGÓ KEDVELLŐJÉNEK,
FÁRADHATLAN ELŐMOZDITÓJÁNAK;
AZ EMBERISÉG JÓLTÉVŐJÉNEK
NAGY KEGYESSÉGŰ PÁRTFOGÓJÁNAK
HATÁRTALAN HÁLÁJA ZÁLOGAÚL
E' ZSENGE PÁLYAMUNKÁJÁT
HÓDOLÓ TISZTELETTEL ÁLDOZZA

a' Szerző.

Méltóságos Gróf

A' nemes-érzetű férfi egész élte pályáján jót tesz, a' helyett; hogy dicsőittetni, szobrokkal tiszteltetni vágynék. Fő törekvése inkább jónak lenni, mint annak látszani; a' harsány tapsolás melly mint a' hang hirtelen elenyész, nem széditi meg magas lelkét, — mellynek első elve „Gondolj, és tégy jót.“ — Ezen szép erény mennyire tulajdona Méltóságodnak tudják mind azok, kik bóldogok vóltak körében létezni, —. elősmerik a' számtalan kegyeltek, kiket Méltóságod ezer áldozattal tiszteletet érdemlő önmegtagadással, mint egy vezérfény a' boldogság partjaira vitt.

Az én hálámat, mellyel Méltóságodnak tartozom a' legnagyobb szófolyám sem fejezheti ki. — Jótéteményit csak érezheti dagadó keblem, nyelvem el nem rebegheti. — Kisded koromtúl fogvást egész ezen időszakig — midön ohajtott czélom elérni engedte a' végzés, határtalan volt Méltoságod kegye. — A' tudatlanok köréből való kilépésemet, elmém, és érzetem nemesedését, 's azt; hogy ezentúl az emberiség javának élhetek, a' mi legfőbb örömem, egyedűl Méltoságodnak köszönhetem. Ha ezentúl honomnak javára ál-

dozhatom; mire hazámért verő szivem mindig kész, ha hon társaim könyeit enyhkezemmel letörölhetem, mind ezen érdemek egyedűl Méltoságodat fogják illetni, mint tudományos pályám előmozditóját, 's eszközlőjét.

Méltóságod kegyéért csak köszönettel, hálával, elismeréssel, 's legmélyebb tisztelettel áldozhatom. Ezen orvosi pályám végzetével Méltoságod nevének ajánlott értekezésem csak külső jele mély hodolatomnak. Azon borostyán koszorú is, mellyet Méltóságod által gyámolittatva jelen ünnepem alkalmával kivivni érdemlettem mint Méltoságodnak szentelt emlék, nyerjen legalább utolsó helyet azon lombok között, mellyeket Méltoságodnak mint másod atyjoknak hiv jobbágyai, 's a' minden külfény nélkűl tündöklő erényt nagyra becsülö Megyének Rendei, egyértőleg homlokára tűztek.

Az iszákosak reszketeg félrebeszéde (Delirium tremens potatorum) egy lázas, vagy lázatlan kór, melly a' húzomosabb szeszes italokkal élő egyednél különösen az égett borral való visszaélésbűl ered. Ezen kór mind külső, mind belső érzékck müködése zavarodásával, főkép' álmatlansággal, félrebeszéléssel, tulajdon tétovázással, tagreszketéssel, öszveesésre való hajlandósággal tűnik fel, végre ha szerencsésen lefoly, hosszabb álommal mint birálattal végződik.

Maga a' kór lefolyása két különböző; u. m. előmondó, és a' kórral egybenkapcsolt időszakokat képel.

Az előmondó időszak a' kór' kifejlése előtt több napokkal, és hetekkel kezdődik, szüntelenűl ugyan, — de többnyire kis mértékben tapasztaltatik.

Ezen időszak tünetei.

Leveretség, különös nyugtalanság, a' kedély komolysága, hajlékonysága, a' legkisebb okra is könnyű felgerjedése, nagy nyugtalanság, úgy hogy a' beteg sem ülni, sem feküdni húzamosabb ideig nem képes; 's ezen tűnetekbűl a' beteg, a' kór kifejlését, és már csaknem jelenlétét előre látja, ezekhez járúl nyugtalan félénkséggel kevert álom, ijesztő álmatlanság, főfájás, fülzúgás, elváltozott halovány arcz, mocskos nyelv, kevesebb szomj, kisebb haj-

landóság a' szeszes italokra, rosz emésztés, felböfögés, ökröndözés, gyakori hányással, szorongató érzés a' szivgődör táján, hasmenés, hányszékelés (Cholera) kődcsömör (Colica) hajlam az izzadásra; ezt követi előbb vagy utóbb gyakran előre ment vérömleggel, vagy nehézkór rohammal (insultus Epilepticus) a' kór.

Második meghatározott, 's a' kórral egybenkapcsolt időszak, melly bélyegző, és létalapos jelekkel jár u. m.

1., Álmatlansággal.

2., Különös félrebeszéléssel, és érzékek tétovázásával.

3., Reszketegséggel.

Eleinte az alvás csekély, nyugtalanitó álmokkal egybenkapcsolva, ezen kevés álom is a' kór kifjelődésével elmúlik úgy: hogy az illyen betegek a' nyugvó ágyat keresik bár, de hasztalan, nem alhatnak, heteket emésztenek el virasztással, nem is alhatnak — mig a' kór maga nem szűnik.

A' félrebeszéléshez járúl a' kór kezdetén kábúltság, és eltikkadás félbenhagyása, de a' kór tetőpontjáig emelkedtével félbenhagyás nélkűl tart, és vagy halállal, vagy a' kór lépcsönkénti fogytával végződik, az illyen kórosak látják magokat körülvételve különfele apró állatoktól.

Megjegyzésre méltó a' külső érzékek változó tompúlása, és ámbár egy érzek sem ment a' bajtól, mégis a' látás leginkább hibás, innen van: hogy a' tárgyak majd élőknek és mozgóknak, majd merőknek, 's holtaknak; állatok, eszközök, gyakran kispoharak a' kórostól láttatnak; ehhez járúl ritkábban fülzúgás, a' többi érzékek kevesebbé érintetnek.

Ezen félrebeszélés, és tompúltsághoz még cselekvő tehetség is járul; azért a' beteg munkáját bár költve végezi; találhad őt most állatokat hajtani, most

szaladni, majd másokat üldözni; beszél, víg, de könnyen haragra gerjed, szoros de barátságos bánásmód mellett különösen idegen helyen idegenektűl könnyen vezéreltetik; félénk, különösen ha magányosan hagyatik és nyugtalan levén, ágyát és lakását elhagyja.

A' felső véglagok reszketése létalapos tünemény, melly a' vérmes ifjakban ritkán marad el, mert még az is ki nem reszketett a' szeszesitaloknak hódolva, mint reszkető nyomorék hul el, sokszor az elsö időszakban. A' jelen lévő reszketegség pedig vagy nevekedik, vagy fogy, — a' mint a' kór tetőpontja, vagy végefelé közelít; úgy hogy sokszor a' kéz a' tárgyak fölemelésére, és tartására tehetetlen, a' lépés dülöngve tétetik, azálkapocs és nyelv az akaratnak engedni megszün.

Ezen elöszámlált, és leirt alapos okokhoz járúl mind az életerei, mind a' lelki müködések rendentúli létele; lázas tűnemények a' mi tartományunkban ritkán maradnak el, és vagy a' kór elején, vagy lefolyása alatt gyakran szerencsétlen kimenetellel jelennek meg; innen a' verő ér ütése lázas, leggyakrabban gyors, kicsiny, teljes, keményedés, rendetlen, reszkető, a' halálos tűnetek beállottával számlalhatlan, a' kór fogytával nagyobb. erősebb, és teljesebb.

A' kóros eszére térvén, főfájásrúl melegségrűl, panaszolkodik, a' köthártya veres, a' szemhéjjak dagadtak takonygyűlemmel, a' szembáb összehúzott, vagy tágúlt, a' szivárvány hártya mozgása tunya.

Az arcz szine ollyan, mint tarlós állapotban, vagy sárga kórban szokott lenni.

A' szomj a' kór elein türhető, csekély, a' kór emelkedtével nagyobb, a' halál közeledtével alig ólthható, semmi étvágy, de néha a' félrebeszéléshez beteges falárdság (voracitas) járúl, a' szózat rekedt.

A' lehellés sértetlen, a' szerencsétlen kimenetelben sebes, félbehagyó, és hörgő. —

A' has, a' szivgödör táján, a' keményebb nyomást nem, vagy csak az arcz izmok vonaglásai közt szenvedheti.

A' mellkas csigolyákban a' 9től 12ig a' legcsekélyebb uyomásra is nagy a' fájdalom.

A' külbőr mérséklete sértetlen, a' kigőzölgés bő, az erő fogytával legnagyobb fokát éri, a' veriték hideg, tapadékony, savany szaggal,

A' vizellet szine sárgás, vagy barna, sokszor húdrekedés van jelen, — a' kór végefelé bővebb felhőcskét képel, és iszapot tész le.

A' szék-letétel rekett ritkán kicsapongó, a' kór tetőpontjánál a' vizellettel együtt a' kóros tudta nélkül megy el.

A' kór folyamatja és felosztása.

Mint minden kórfolyamban, úgy az iszákos reszketeg félre-beszédben is négy időszakokat: u. m. nevekedő, tetőponti, alábbszálló, és felidülési időszakokat különböztetünk meg; — de a' tünetek száma ezen időszakokban bélyegére, tartósságára kór-szövevényére nézve változók —

Az eddig ismért felosztások vételnek:

1. A' kór bélyege szerint.

(Sutton és Kribel) elégtelen egyoldalu vélemény szerint ezen betegséget mindenkor az erőhiányosakhoz (morb. adynamicos) számitották, — és egyedül a' mákony (opium) nagy adagja, használása által gyógyithatónak lenni állitották; de több Német ész-irányos orvosok (Hufeland, Bischoff, Barchausen;) tapasztalásoknál fogva ellenkező ok súlyokat hoznak elő.

Ezen tapasztalás gyakorlati gyógytanos tekintetéből legczélirányosabban feloszlatik, az iszákos reszketeg félrebeszéd.

Erőteljesre és petyhüdtre (Energicus, et Atonicus).

Kórismérete az elsőnek foly, az erős ifjútest alkatból, — különösen a' kór kezdetében.

Alapos okai: az erős borral, serrel. mézeny szesszel, és az erős bor szeszszel való visszaélés.

Az előre mondó tünetek ritkán maradnak el, de rövid ideig tartván, és gyenge fokon állván elnézetnek.

Maga a' kór kezdődik fúladásos, kórságos, és vérözönös rohammal, az arcz verességével, és duzzadásával, agytorlódással, elevenebb eszelőséggel, melly a' tetőpont időszakában (Stadium acme) legnagyobb, — a' beteg vig, — könnyen haragra gerjedő, minden tettei sebesek, reszketegség vagy semmi, vagy igen csekély van jelen, az érverés sebes, erős, teljes, a' külbőr mérséklete egykevéssé felemelt, a' kór nagyobb fokánál meleg verírékkel teljes.

A' petyhüdt iszakos reszketeg félrebeszéd, a' megélemedett egyednél, gyenge testalkotuaknál, a' vegyitett szeszes italok különösen a' pálinka huzamosabb ideig való ivása által hozatik elő, — továbbá azon embereknél, kiket gyengitő, de előre ment befolyások: u. m. szenvedélyek, senyv, hasfojás, vérár, vagy az eszelősség rohama ingerelnek.

Kórismérete, rosz emésztés, felböfőges, hányás, hasmenés előre mondó jelek; továbbá nyugtalanság, rasztkórság félelme (Hypoccondria) levertkedély, csendes eszelősség, arczaveresség duzzadás nélkül, tagreszketegség, inszökdelés, (subsul-

tus tendinum) gyorsérütés, kicsiny, üres, rendetlen, végre számláthatlan, az állati-melegség kisebb, a' jégveriték bő.

2. Felosztják az iszákos reszketeg félrebeszédet: forróra, és idűltre, (acutum et chrónicum). Az idült majd cselekvő, (activus) majd szenvedőleges (passivus) bélyeggel jár, enyhülés félbenhagyással, kezet fogva a' felingerléssel változtatva jár.

3. A' kór szövevény szerint (complicatio) felfelosztatik a' reszketeg félrebeszéd (Delirium tremens) helyben támadtra (Idiopatihcus) és kórjelenségire (Symptomaticus) de ezen felosztás csekély érdekü.

A' kór kimenetele.

A' szeszkor mint más betegség, vagy előbbeni egésségre fordul, vagy utó nyavalyákat hágy maga után, vagy halállal végződik.

A. a.) Az erőteljes reszketeg félrebeszéd (Delirium tremens energicum) gyakran a' tetőpontot elérve, a' nevekedő időszakban megáll, és vagy a' természet erejének, vagy a' gyógytanos módnak enged, ha a' tetőpontot eléri, a' tünetek nehézsége fogytával egésségre fordul.

Ezen jóslatott kimenetelt hosszas, természetes álomnak kell megelőzni, (melly nélkül gyógyulás nem történik) a' létalapos tünemények fogytával, az eszelősség, érverés és reszketegség lecsendesedik, a' kóros magához tér, először rövid, később hosszasabb csendes álomba merül, melly közben vetett hosszu, de ritka felingerlések változásával egésségre fordul, nem ritkán egy mély álom állandó magáhoztérést szül.

A' felidúlés zavart emésztéssel, és erős szomjjal háborgattatik.

b., Utónyavalyákra: különösen őrültségre, és zsongcsüggedésre (Atonia) okúl szolgál.

c., A' szeszkor vége leggyakrabban halál, véres, vagy savós gutaütés jön közbe, melly vagy ébrenlétben, vagy mély álomban a' nyomorúlt életnek véget vet, vagy a' mákony nagy adagja használása által okoztatik, és bizonyos előre mondó jelei vannak.

Közvetőleg öl (indirecte) ok bélyegét változtatva az erő hirtelen fogytával, húzamos tartósságával, kór szövevények jelenlétével, gyengitő gyogyszerek, vagy a' lobbellenes gyógymód erősebb, és hoszasabb használásával.

Jelelik ezen kimenetelt a' felmagasztalt erő hirtelen fogyta, az erőhiányos állapot (Status adynamicus) hirtelen beállása.

B., A' petyhüdt iszákos reszketeg félrebeszéd (Delirium tremens potatorum atonicum) kimenetele is háromféle: vagy előbbeni egésség, vagy utó - nyavalyák, vagy halál.

a., Egésségre, a' természet ereje által soha, hanem csak gyógyszerek által fordúl, mellynek birálatja álom, ezt megelőzvén a' fogyó időszak.

Reményt nyújt itt a' tűnetek enyhűlése, az eszelősség, kevesebb ideig tartóssága, gyakran jelenő, azután maradandó, nyugalom, természetes érverés, természetes bőrmérséklet, álmosság, és az azt követő minden tűnetek jobbúlását teremtő álom,; késői felidülést hozván magával, melly erő fogytával, hibás emésztéssel lépcsőnkint egésségre fordúl.

b., Utónyavalyák mellyekkel végződik, vagy a' mellyeket magához csatol ezek: ideg láz (Febris

nervosa) vizkór (hydrops) agy, mell, máj — anyagbeli betegsége.

c. „Halállal végződik az erő kimeritésével, agy — és idegek — szélhűdésével.

Nyugtalanság, szoronkodás, a' legnagyobb fokra hágva, látván a' halált, alig érhető szó, halál jóslatu arcz, (Facies Hypocratica) hebegés, hörgő - lehellés, fogyó alig érezhető érverés, tapaszos hideg veríték, akaratlan székletétel, görcsök, és többféle szélhüdés tűnetei állnak be.

Okisméret.

Az említett kórra, sem vele született, sem örökleti hajlandóság nincs, — hanem egyedül a' szeszes — italok mértékentúli húzamosabb ideig való ivása alapos, és alkalmi okúl — szolgál.

Hogy az eredhető hajlandóság kórértanitmányát (Pathogeniam) kimerithessük, azon kór tűnetekre ügyeljünk, mellyek a' szeszesitalokkal való visszaélést követik, ezek az ideg, és edény rendszert érintik, és ingerlik, nem lehet pedig; hogyezen felmagasztalt ingert lankadás ne kövesse, melly eleinte futólagos (transitorius) de annál húzamosabb ideig tart, 's egyszersmind az egész életműség (Organismus) részeit elfoglalván, csak megújjitott hörpentett által kevés időre győzetik meg.

Minden életművek között a' véresseket kivévén, a' szeszes italokkali vissza élés által, az agy legtöbbet szenyved, mivel nagyobb a' vértorlódás az agyra — innen a' gyakori bormámór által az agy működései is tompúlnak, — és nagy a' hajlandóság a' szokványos (habitualis) vértorlásra.

Ezen szokványos vértorlásokat mint minden más életműben, egyenként felfogni képes nem vagyok, de szükségesképen az idegerőnek (vis nerveae) és az anyagi visszatermődésnek változása egyenlőlépéssel jár

jár — ez forrása az agykér átváltozásainak szivósságának, vérérdagnak ' edények lelohadásának.

Újhörpentettel nő a' hajlandóság, és az egész élet művezetség elromlásával jár; — a' vértorlás először is — a-ki nem merített élet-művet érinti — mert agy ingerlő okalkam állván be, azt követi csak nem mindenkor lob-láz, melly is visszahatásnak (reactio) következése, és szenvedőleges vértorlodássá válik, — mellynek a' kimeritett ideg életmű oka, és az elégtelen visszahatás ideg lázt szűl, vagy örültséget.

Mondám : hogy ezen kór a' szeszes italokkal, különösen a' pálinkával való élésnek szüleménye, ritkán a' ser, és bor okoztatik, mennyi adagnak lehessen szülötje bizonytalan, az alkotmánytól, és a' fogékonyságtól legtöbb függ; — de legjobban kedvez ezen bajnak az életmód, ide tartozik az emberi-tömegnek azon nagy része, melly izzasztó munkával él; ide sokszor a' közsegedelmen tengődök nagy száma, kik a' munkás józan életet megvetve, midön erejek még azt megengedte, vagyonjokat, 's kevés keresményöket lassankint elhörpölvén — csuda é! ha a' véginségre jutásnak lettek áldozatjai, ide azon korhelyek nagy száma ki mais munkátlan hever, de a' mások elorozott vagyonábúl megmaradutolsó fillérjét is, a' pálinkára adja, ide számláljuk a' korcsmárosokat, pálinka—gyártókat, pinczéreket kocsisokat, hajósokat.

Inditó okok lehetnek; szenvedelmek, sértések—akármelly nyavalya, és midőn a' szerzett hajlandóság mélyen behat az életműbe, az ivás roszszokását bár letéve, új ok adatván képeltetik e kór olly egyedben is kit iszákosnak nevezni nemlehet, ide tartozik a' szeszes italok hirtelen elhagyása, és attól való visszatartóztatás, járványos, és helybeli kór állapot.

(Kribel) a' túlébrességet hozza okúl, a' kór következéseit azokkal összve kevervén, és ha é szerint itt kábitó álomhozók használtatnak a' nélkül: hogy a' kórjavúlását hoznók elő gutaütéssel az egyed kimúl. Hajlandók továbbá ezen kórra azok, kiknek állományok az örököś poharazással elvan rontva, kik gond, fajtalan élet, forró nyavalyák által kivannak merítve — továbbá vízkórosak, sülyösök, és a' kik már gyakran ezén bajbúl felidűltek.

Különböztetés a' hasonló nyavalyáktól. Vannak betegségek, mellyek tűnetjeikre nézve a' szeszkórral megegyeznek: sőt atyafiságossak, illyenek agylob, őrültség, és ideglház.

Az agylobot meglehetmindenkor esmérni a' lobláz jelenlétébűl, tisztanyelvbűl, a' reszketés jelen nem létébűl, az elválasztások megrekedésébűl, az érverésbűl, az eszelősség nagyvóltábúl, nagymelegségbűl, ésaz agylob előljáró vagy inditó okaibol.

Az őrűltséget az előtüneményekbűl, láz jelen nemlétébűl, elevenségébűl és a' jelenlévőkre kész támadó rohamból, nagy erőből, a' roham félbenhagyásábúl, és a' kórelőzményi jelekbűl.

Az ideglázt, az előre ment bélyegző okokbúl, lefolyásából, és a' reszketeg félrebeszéd tűneteinek, jelen nem létébűl.

Jóslat

Észirányos jóslatot állitani ezen kórban midőn a' legnemesbb életmű gyakori közvetlen izgatásokkal, és az egész életmű elromlásával támadtatik meg, lehetetlen; annyival inkább, mivel természete ezen kórnak nincs, eléggé kivilágositva, és az eddig ismeretes kétes gyógy mód is nehézségekkel jár; mindazáltal ezen jóslat: ha az elhóltak száma

az egészséget visszanyertekkel öszvehasonlittatik, melly úgy áll mint 1—8-nem olly sze rencsétlen.

Az erőteljes, de kis fokú iszákos reszketeg félrebeszéd kedvező környűlállások közt a' természet által meggyógyúl, nagyobb fokra hágván a' baj, — mesterséges gyógy mód nélkül soha, a' nélkűl pedig mindenkor halálos.

A' kevés ideig bormámornak hódolt erős alkatú kedvezőbb jóslatot nyujt mint a' húzamosabb szeszes italókkal élt egyed és ha a' kór gyenge állományú — gond és fajtalan élettel, 's bajokkal küzködötlet ragad meg; illyes esetben többnyire kétes a' jóslat.

Az erő teljes bélyegü kisebb fokú kor kedvezőbb jóslatot igér, mint a' petyhüdt-bélyegü, mivel ez a' fő fokra hágva agylobbal jár.

Az idült iszákos reszketeg felrebeszéd (Delirium tremens polatorum chronicum) gyökerestül ritkán irtatik ki; hanem szokás szerint öröltségbe megy által vagy tüdő máj lép nyavalyákat hágy maga után.

A' szövődményben, nemcsak a' kórszövevény veszedelmes; hanem annak őrűltségbe való menése, befolyása a' gyógymódra képesiti a' jóslatot.

A' puszta tapasztaláson alapúlt jóslat következőkre mutat.

a) Szerencsétlen jelek.

Nagy vérfolyások, szedűléses és kórságos ostromok, vagy a' kór kezdetén, vagy lefolyása alatt, az akaratbeli mozgalom megtagadása, a' reszketegség nagyfoka miatt, nagy szorongás, és nyugtalanság, szorongó eszelősség, hosszas túlébrenléttel, inszökdelés reszketegséggel vegyitve, gyors, gyenge alig érezhető érverés, bőtapaszos hidegveriték, tisztátalan nyelv kezdődő szélhüdések.

b.) Kedvező tünetek.

Az elől számláltak jelen nemléte nyugalmas, természetes ,bő álom.

Gyógytan.

Minden szenvedélyben megkülönböztetünk okirányos, és kóros jóslatot. Az első mind azon okokat, mellyek a' kórt feltartják, ingerlik, vagy pedig a' már fogytán levő kórt vissza esővé tehetnék szükséges, — hogy eltávoztassa. A' kóros jóslat pedig eltávoztatván, minden puszta tapasztaláson alapúlt ösmeretet, ezt az erőbeli kórbélyeg szerint természetét, fokát, tartóságát, szövevényit, és az egyednek viszonyait tekintve szükséges — hogy vigye véghez.

Hogy pedig a' gyógyszerek használása mellett, minden betegnél a' czél elérésére sokat tesz a' jóélet rend — a' tapasztalás bizonyitja. Ugyan is a' gyógytannak kimenetele mindenkor kedvezőbb volt, a' midőn a' kórosnak jó felvigyázat mellett, vagy a' szobában, vagy a' kór ház udvarán (sétálgatni) fel- 's alá járni megengedtetett. Be-állván az álom, melly rövid ásitozásbol, és nyugott kedélyböl vétetik észre, önkint magoktól a' kórosak — vagy csekély intésre lefekszenek.

Minden gyakorló orvosok az erőszakos őrzést, a' beteggel való kemény bánást tiltják, mivel az által a' kóros nyugtalanabb, és szorongóbb lész, és ezen harcz rángatózásra, 's guta-ütésre szolgáltat okot; távoztassanak el, továbbá minden kedélyt lenyomó indulatok, különösen félelem, harag, mellyek a' kór lefolyása alatt halált, — az idülésben vissza-esést okoznak, továbbá azok, mellyek a' szükséges és kivánt álmot elüznék.

A' hirtelen lefolyó erőteljes reszketeg félrebeszéd gyógyitása.

Az erőteljes kórbélyeg olly gyógymódot kiván, melly által nemcsak az ideg-rendszer, különsen az agynak felmagasztalt állapotja enyhittessék; — hanem a' vértorlódás az edény rendszerben különösen a' főre távoztassék-el, tekintetbe vévén a' kór petyhütségét, és lelohadásra való hajlandóságát.

Ezen czélra szolgál:

A' lobellenes gyógymód, még pedig közönséges vérerésztés de vigyázva! mig a' várt jó kimenetel felől nem bizonyos az orvos, különösen az erős fiatal egyednél, az először nyavalyába-esteknél, és ha lobos szövevények volnának jelen.

Helybeli vérbocsátás nadályokkal kevesebbé veszedelmes, különösen midőn vértorlás van jelen- a' főre midőn arcz-veressége, duzzadása, melegsége, köthártya pirossága, fülzúgás, és szédülés van jelen,

Has-hajtók különösen középsők, midőn a' kór még ki nem fejlődvén az előtüneményck időszakában hetekig áll, midőn a' nyelv mocskos, első utakbeli tisztátalanság, és edénybeli pangás (stasis)-van jelen.

Ásványossavak (Acida mineralia) különösen Haller-savanya (Elixir acid Halleri) hasznos, midőn nagy torlás van a' főre.

A' gyakorló orvosok állitása szerint legnagyobb haszonnal adatik a' hánytató-borkő, ezen gyógyszer, az első utakat izgatja, a' mozgásokat, és az elválasztásokat ingerli, a' vérforgást a' verócze-ér rendszerben elősegíti, — vértorlások egyrészrül más részekre húzatnak. — Adagja 2—4—6 szemer egy napra nyákás főzetben, — az első utak tisztátalansága először hányást, később csak tartós imelyt ki-

ván Ezen egy gyógyszerrel a' kórosak engedelmesebbek, nyugodtabbak lésznek; a' reszketegség fogy, és a' kivánt nyugalmas álom beáll.

Ide tartozik továbbá a' sósavas higacs; (Calomela) midőn a' savós izzadásra van hajlandóság.

A' hideg borogatások csephullajtások (Embrocationes) midőn izzadás nincs jelen legtöbbet használnak.

Ha ezen említett gyógyszerekre a' kór nem enged, és petyhüdt bélyegü kórba megy át félre tévén a' lobbellenes gyógymódot, a' petyhüdt bélyegű kórral megegyező és használni szokott szerekhez kell nyúlni.

Orvoslása a' petyhüdt de forró.

Iszákos reszketeg félrebeszélésnek.

Itt a' jelentés az, hogy a' felizgatott agy, és idegrendszer lecsilapittassék, a' tapasztaláson alapúlt gyógyszerekkel. Ezen jelentésnek leginkább a' mákony különhatással (Virtute specifica) felel meg.

A' gyakorló orvosok ezen gyógyszer nagy erejét tapasztalván, a' túlébrenlételt a' kór okának, az álmot a' gyógytan forrásának tekintvén, a' mákonyt mint egyetlen egy gyógyszert szokásba vették, nem gondolván a' kór-bélyegével, és nem kevesebben lettek áldozatjai a' mákonynak, — mint a' meg gyógyúltak száma, már ma csak a' petyhüdt bélyegű kornál használjuk.

A' csorvás-tünetek (Symptomata Gastrica) ritkán maradnak-el, a' tapasztalás szerint ellen jelentő tűnetül nem szolgálnak; de valljon a' vértorlások a' főre ezen gyógyszer használását megengedik-e, vagy nem? — kételkedem.

Nagy adagja régenten a' mákonynak használtatott, és adatott, melly már ma elmaradt mivel kisebb adagok ha jelentve vagynak bizonyossabban használnak.

Adagja a' mákonynak félszemer minden két órában, 's ha kivánt következése nem lenne 1 szemer, de midőn a' kór nagy - fokra hág a' veszedelem elkerülhetetlen, akkor 2 szemer minden két órában ismételtetik. Melly adagot legtöbb ha 3szor 4er adjuk, ismét 1 szemerre leszállunk.

Ha ezen gyógyszer használására a' kór fogyta beáll — az érverés, reszketés, és izzadás, kevesedtéhez, megújitó és nyugotó álom is járúl, lassankint kisebb adagokat adunk, végre a' mákonyt félre tesszűk, mert a' hirtelen félrevetéssel gyakran kór vissza—esés következik; örömestebb adjuk állományban (substantia) mint festvényben, mások előbbre teszik a' Dover porát.

Az ösztönöző szerek repülék mint segitők a' mákonynyal köttetnek öszve, vagy a' nélkül használtatnak mellyek is ha ideg lázszélhüdés tűnetei vagynak jelen első rendü gyógyszerek közé számláltatnak ide tartoznak orvosi gyökénke (Valeriana Officinalis) kappanfü (Arnica) kigyófü (Serpentaria) Húgyany (Ammonium) Káfor — (Camphora) Pézsma (Moschus) forrozatok ásványos savanynyal összekötve.

Az amerikai orvosok a' veres gyüszü virág festvényét ajánlák (Tincturam) Digitat purpureae (Bischoff a' Csikorka kivonatját (Extr. gratiolae) a' repczepép (Synapis) és hólyaghúzók jelentetnek, midőn vértorlodás van a' főre, ha az edény rendszer izgékonysága ellent nem mondana.

De akármillyen szorgalma legyen az orvosnak ritkán éri czélját, mivel ha a' baj igen mélyen rejtezik az egyedben gyökerestüi kiirtani alig lehet. Ugyan

is a' szorgalmas ivók érezvén a' baj kezdetét egy-kevés időre megszünnek inni, de a' végveszélyt elkerülvén csak-nem mindenkor azon mérges forrásra térnek vissza, mellybül az elött kevéssel a' veszedelmet meritették. —

Az idült iszákos reszketeg félrebeszéd orvoslása, az emlitett szabályokon alapúl, de a' kóros nagy béketűrése, és nagyobb vigyázat kivántatik, a' gyógyszerek használásában, igy a' hánytató por, és mákony húzamos ideig ne használtassanak; hanem más gyógyszerek használása vétessék közbe. Estvéli használása pedig a' mákonynak leghasznosabb.

Theses.

1. Delirium cum tremore non semper est phrenitis.
2. Abusus spirituosorum non solum multorum morborum fomes; sed etiam culturae nationum impedimentum est.
3. Febris intermittens, etiam perniciosa saepe initio anti-phlo-gisticis, et solventibus optime curatur.
4. In primo Syphilidis exordio sola cura topica sufficit.
5. Arsenicum alterando agit in systema nervosum.
6. In febri nervosa caute, sed heroice agendum.
7. Multa dari dicuntur remedia specifica, sed nulla sunt.
8. In Encephalitide arteriotomia indicata.
9. Chlorum, Camphora, Moschus, et aqua frigida optima sunt febris nervosae erethisticae remedia.
10. Contagia febrilia non semper a contagiis oriuntur.
11. Dolor nunquam necat.
12. Mors est generatio nova.
